

Рис. 2. Медальйон пам'ятний М. П. Драгоманова Прага. Не пізніше 1894 р. Майстер-монограміст «МС»
Золото, скло; штамп, гравірування. 40 x 32 мм
Зібрання Львівського історичного музею

Рис. 3. Сім'я І. І. Труша
Зліва направо: Аріадна Труш, Людмила Драгоманова
з сином І. Труша Мироном, Анна Труш (мати художника),
Іван Труш з дочкою Аріадною.

Сидорчук Т.М.

Колекція ритуального срібла Єврейського музею у Львові: джерелознавчий аспект (за матеріалами Центрального державного історичного архіву м. Львова)

У наукових, архівних та музейних закладах України зосереджені значні за обсягом і цінні з історичної та художньо-мистецької точки зору матеріали і зібрання єврейської культурної спадщини. Ці колекції є важливою й необхідною джерелознавчою основою для комплексного наукового дослідження історії єврейської культури в частині

реконструкції історії постання і діяльності окремих знакових для єврейської національної ідентичності культурних інституцій, а також в контексті загальноєвропейських цивілізаційно-культурологічних процесів в цілому кінця XIX - першої третини XX ст.

Історія створення і діяльності Єврейського музею Єврейської релігійної громади м. Львова є однією з цікавих сторінок культурного життя Східної Галичини в період між першою та другою світовими війнами. Він створювався у період активізації єврейського громадського і культурного життя Львова. Після першої світової війни і в наступні два десятиліття у Львові постав ряд світських навчальних закладів – Єврейський педагогічний інститут, Єврейська гімназія товариства народної і середньої освіти, чоловіча і жіноча промислові школи, будинок сиріт, академічний дім, а також театр, більше десяти благодійних товариств, значна кількість громадських, культурно-просвітницьких, мистецьких і професійних об'єднань, періодичні видання, друковані видання товариств, організацій і політичних партій тощо. В цей час інтенсивно розвивається інтерес до колекціонування єврейських старожитностей та творів сучасного єврейського мистецтва. Імена єврейських колекціонерів М.Гольдштейна, М.Рейхенштейна, М.Топфера, К.Каца, Л.Фейгля, Е.Рейтера та зміст їх колекцій стають відомими громадськості через виставки, публікації й окремі спеціальні видання. Відкриття Єврейського музею у 1934 р. було однією з останніх значних подій культурно-просвітницького життя єврейського суспільства у Львові і у Східній Галичині перед другою світовою війною.

На сьогоднішній день не існує цілісного дослідження історії постання, діяльності і ліквідації Єврейського музею у Львові із залученням і комплексним аналізом збережених архівних документів, музейних предметів, друкованих наукових, публіцистичних, виставкових і пресових матеріалів. Окремі аспекти історії Єврейського музею розглядалися в контексті мистецтвознавчих досліджень єврейського образотворчого мистецтва Галичини¹, історії єврейського колекціонування і збереження єврейської культурної спадщини, життя і діяльності львівського колекціонера М.Гольдштейна², а також організації і проведення виставок, присвячених релігійному і мистецько-культурному життю єврейської громади західноукраїнських земель³.

Значення, роль і атрактивність кожного музейного закладу визначаються його базовими характеристиками: а) змістовний і кількісний

склад колекції; б) тип, параметри і місце розташування музейного приміщення; в) штат музейних співробітників. В силу різних обставин і в першу чергу матеріально-фінансового характеру приміщення Єврейського музею і склад його співробітників не відзначалися якимись унікальними характеристиками і є на сьогодні відомими з львівської преси 1930-х рр. та архівних документів. Найбільший науковий і професійний інтерес у дослідників і музейників викликає колекція Єврейського музею, яка пережила разом зі своїм народом трагедію Катастрофи і подальші післявоєнні атеїстичні десятиліття. З огляду на вищесказане метою статті є дати огляд наявних архівних джерел, в яких йдеться про історію формування колекції Єврейського музею і, зокрема, такої її складової, як ритуальне срібло.

Більша частина колекції Єврейського музею, її облікова документація, а також документи в цілому Єврейської релігійної громади у Львові, починаючи з 1939 р. й протягом наступних десятиріч, неодноразово переміщувалися, розформовувалися, вилучалися і нерідко знищувалися. Внаслідок цього на сьогоднішній день збереглась незначна частина предметних і документальних матеріалів Єврейського музею, які до того ж знаходяться у різних державних закладах, а саме в декількох музеях – Львівській національній галереї мистецтв, Музеї етнографії та художнього промислу у Львові, Львівському історичному музеї, а також у Державному архіві Львівської області і Центральному державному історичному архіві, м. Львів. Враховуючи той факт, що найбільша колекція документів львівської єврейської громади, в тому числі і Єврейського музею, зберігається в Центральному державному історичному архіві, м. Львів (далі: ЦДА, м. Львів) пропонується тема статті досліджується на основі комплексу архівних матеріалів вищевказаного архіву.

Документи, що розкривають історію створення і функціонування Єврейського музею, знаходяться у двох фондах архіву: 1) Фонд 701. Описи 2, 3. «Єврейська релігійна громада Львова» і 2) Фонд 761. Опис 1. «Максиміліан Гольдштейн – мистецтвознавець, колекціонер». Основний масив документів складав частину архіву Єврейської релігійної громади м. Львова і формувався в 1920-1930-і роки. Він включає звіти про діяльність двох товариств - попередників Єврейського музею, а саме Комітету опіки над пам'ятниками єврейського мистецтва (Komitetu dla Opieki nad Zabytkami Sztuki żydowskiej przy Zarządzie Izraelickiej Gminy Wyznaniowej we Lwowie. 1925-1931) та Товариства друзів Єврейського

музею у Львові (Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Żydowskiego we Lwowie. 1931-1939). Крім того, архівні фонди містять статут Єврейського музею, списки керівництва музею, протоколи спільних засідань правління Єврейської громади і керівництва музею, листування різних організацій і окремих осіб стосовно діяльності музею, каталог виставки єврейських старожитностей, путівник музею та ін. Частина документів представлена декількома примірниками, копіями і проектами – чорновиками. За виключенням двох листів із Вільнюса та Єрусалима на івриті, документи написані і надруковані польською мовою, якою велася вся документація Єврейської релігійної громади м. Львова в 1920-1930-і рр.

Єврейський музей від дня свого відкриття – 17 травня 1934 р. і до поступової ліквідації в 1939-42 рр. розміщувався в декількох спеціально відремонтованих і пристосованих кімнатах в приміщенні Єврейської релігійної громади м. Львова на вул. Бернштайна, 12 (нині: вул. Шолом Алейхема, 12). За змістом представлених в експозиції музейних об'єктів і матеріалів, а також згідно мети і завдання статуту, профіль музею можна визначити як етнографічний. Музей належав Єврейській релігійній громаді, яка забезпечувала матеріально-фінансову сторону його діяльності та надавала моральну підтримку. Музей діяв також відповідно до власного статуту, мав керівний орган – кураторію з числа членів правління Єврейської релігійної громади і Товариства друзів Єврейського музею, а також свою організаційну структуру. Музей був відкритим для всіх бажаючих з правом безкоштовного відвідування щоденно в першій половині дня. Всю практичну роботу в музеї проводив його хранитель і єдиний співробітник Г.Ліллі⁴, який створював експозицію, збирав музейні предмети і їх досліджував, здійснював облік музейної колекції. В дійсності Музей представляв собою постійнодіючу експозицію, розміщену в кількох залах адміністративної будівлі Єврейської релігійної громади, без фондосховища та інших службових приміщень.

З текстів декількох архівних документів ЦДІА, м.Львів відомо, що хранителем Музею здійснювалися облік, інвентаризація колекції, опис кожного предмету, заповнювалися облікові картки на кожний предмет. Однак таких важливих документів для представлення складу музейної колекції, як інвентарна книга, облікові картки чи хоча б цілісний список музейних предметів, складених хранителем музею Л. Лілле, на сьогодні не виявлені ані в ЦДІА, м. Львів, ані в Державному архіві Львівської області, ані в архівах львівських музеїв, у фондах яких зберігаються

окремі музейні предмети з колекції Єврейського музею. Тому відомості про склад і зміст колекції Єврейського музею і, зокрема, групи ритуального срібла, можна отримати із наступних архівних документів: а) путівника Єврейського музею у Львові; б) протоколів і звітів Кураторії Музею; в) листування правління Єврейської релігійної громади, керівництва Комітету опіку над пам'ятниками єврейського мистецтва і Товариства друзів Єврейського музею та приватних осіб; г) каталогу виставки художнього промислу 1933 р.

Найбільш детальна характеристика матеріалів музейної експозиції міститься в єдиному, виданому типографським способом у 1937 р., путівнику Музею «Muzeum Żydowskiej Gminy Wyznaniowej we Lwowie»⁵, автором якого був Л.Лілле. Путівник нині належить до рідкісних бібліографічних видань, декілька примірників якого пережили драматичне ХХ ст. Цінність путівника полягає в тому, що на сьогодні він є єдиним найбільш повним джерелом інформації про експозицію Музею, а відтак – його колекції. Оскільки залишається невідомим подальше переміщення, збереженість, цілісність музейної колекції в період встановлення радянської і німецької влад (відповідно, вересень 1939 р. – червень 1941р. і липень 1941 р. – липень 1944 р.), а також за відсутності фахівців з юдаїки і можливості всебічного вивчення культових предметів впродовж післявоєнних десятиліть, путівник є одночасно найбільш повним джерелом відомостей про цінність музейної колекції, її художні і стильові характеристики, техніку і матеріали виготовлення експонатів тощо. Крім того, путівник дає опосередковану уяву і про тематичну структуру музейної експозиції.

Автор путівника систематизує експонати за окремими групами, виходячи з функціонального призначення предметів та спільних типологічних характеристик. Згідно з путівником, першу і основну групу музейних експонатів склали культові предмети із срібла, що в свою чергу були систематизовані за двома підгрупами: а) синагогальні предмети (корони, римоніми, указки для читання Тори, щитки на сувої Тори); б) ритуальні предмети, які використовували під час свят та суботи в родинному колі (ритуальні глечики, кружки, миски, ханукальні підсвічники, келихи і чарки для свят і суботи, пряжки поясів, скриньки для зберігання етрога на свято Суккот, книжкові шати, бсаміми). Крайні дати виготовлення експонатів із срібла: XVIII – початок ХХ ст. Більшість срібних предметів походили із Східної Галичини, однак були роботи

майстрів з Росії та Німеччини. Цінність путівника полягає також у тому, що автор описує срібну групу колекції в цілому, а також подає більш детальний опис окремих, найбільш цінних срібних виробів. За Л.Лілле, музейна колекція срібних предметів характеризувалася всім розмаїттям декоративно-оздоблювальних елементів і символів, традиційних для єврейського ритуального золотарства Східної Європи: багатий геометричний і рослинний декор, зображення звірів (олені, леви, грифи, рідше – голуби, білки, бики, ведмеді, єдинороги, собаки) і, навіть зображення фігур людей та частин людського тіла (зокрема, рук) «попри виразну заборону з боку релігії»⁶. Крім того, на деяких срібних виробах зображені архітектурні елементи (колони з вежами й капітелями), музичні інструменти, сцени перебування в пустелі, знаки зодіаку, цитати праотців та вислови з Агади.

В путівнику вказані кілька імен майстрів-ювелірів, роботи яких були представлені в експозиції Музею, а саме імена Давида Коркіса та львівянина Баруха Дорнхельма. Л.Лілле подає більш детальний опис двох корон на Тору роботи Д.Коркіса, зазначаючи дату їх виготовлення – 1840 р. і 1857 р. і власників – Велика синагога Краківського передмістя Львова і Львівська синагога хасидів. Корони оздоблені емальованими медальйонами з фігурами Мойсея, Аарона, Адама і Єви. Ювелірна майстерність Б.Дорнхельма⁷ була представлена в музейній колекції в тому числі келихом з рельєфним зображенням сцени виходу євреїв з Єгипту. У срібній колекції представлені різноманітні техніки виготовлення та оздоблення: золочення, карбування, вирізання, насічка, філігрань тощо. Для оздоблення корон, щитів і навіть указок для читання Тори використовували вставки з коралу, агату і художню емаль. Автор путівника зазначає, що форми срібних виробів були традиційними і вся фантазія золотарів скеровувалася на оздоблення, в результаті чого частина срібної колекції була повністю покрита орнаментом з дрібних елементів. Другу характерну рису срібної групи музейного зібрання Л.Лілле визначає, як використання майстрами в декорі виробів «місцевого джерела», природного середовища. За винятком двох вищевказаних майстрів, імена яких зазначені на предметах, імена більшості майстрів залишилися невідомими, оскільки традиційно вказувалися замовники і жертводавці.⁸

Путівник містить відомості про власників окремих срібних предметів та умови експонування в музеї. Так, синагогальні предмети в більшості

випадків були власністю львівських синагог і реформаторського і ортодоксального напрямків – Великої міської синагоги, Великої синагоги Краківського передмістя, Темпля, синагоги хасидів. Від часу відкриття Єврейського музею синагогальні срібні предмети постійно знаходилися в експозиції і лише під час великих релігійних свят тимчасово поверталися до синагог. Частина експонованих срібних виробів, які використовували здебільшого під час свят і суботи у єврейському домі, належала львівському колекціонеру єврейських старожитностей М.Рейхенштейну.⁹ Найчисельнішою групою його срібної колекції була збірка бсамімів роботи єврейських, польських і німецьких майстрів. Серед ханукальних світильників Л.Лілле звертав увагу на ханукію в стилі рококо середини XVIII ст. і велику лампу російського майстра початку XIX ст.

Згідно з путівником у Єврейському музеї експонувалися предмети, які за матеріалом виготовлення та функціональним призначенням належали до інших музейних груп, проте в їх оздобленні використовували срібні деталі, виготовлені в тому числі ювелірами. Зокрема, музейну експозицію прикрашала синагогальна завіса – парохет 1681 р., червоне сукно якого було оздоблене написом із срібних літер.¹⁰

На відміну від путівника, який подає, насамперед, загальну характеристику музейної колекції, її особливостей і опис стильових рис в тому числі деяких срібних виробів, в ЦДІА зберігається єдиний виявлений на сьогодні документ, який містить відомості про кількісні параметри музейної колекції в цілому і окремих її видових збірок. Мова йде про перелік музейних предметів,¹¹ який готувався для обговорення проблем музею на спільному засіданні кураторії і правління Єврейської релігійної громади і, що варто підкреслити, за відсутності хранителя музею Л.Лілле. Відповідно до переліку, станом на 24 травня 1938 р. загальна кількість предметів музейної колекції складала 609 одиниць, які були сформовані за наступними групами: предмети із срібла – 111 од., парохети – 15, капорети – 21, чохли для сувоїв Тори – 63, предмети з фаянсу – 59, предмети з латуні – 27, кетути – 25, маски для свята Пурім – 20, документи – 28, фотографії – 210, друкарські кліше – 35, друкарські пристрої – 15. Крім того, в музейному зібранні зберігалися 3 сувої Тори, 5 сувоїв Мегілат Естер, 8 книг, 11 малюнків, 3 портрети, 3 вишивки, 3 шофари та 1 станок для виготовлення канителі. Отже, група предметів із срібла була другою за кількістю одиниць зберігання (після збірки фотографій) і складала 1/6 всієї музейної колекції.¹²

Як і путівник, список також містить інформацію про власників музейної колекції та умови передачі для експонування, однак з значенням кількісних показників. Зокрема, 6 срібних предметів належали Єврейській релігійній громаді, 74 предмети – Товариству друзів Єврейського музею, 7 предметів були передані на умовах довічного депозиту і 24 предмети – на умовах тимчасового депозиту.¹³ На жаль, цей документ не дає деталізованого переліку групи срібних предметів без жодної описової частини, як і інших типологічних груп колекції. Однак, враховуючи той факт, що Музей не мав власного приміщення і відповідного фондосховища, можна припустити, що більшість вищевказаних предметів експонувалася в Музеї. Таким чином, цей архівний документ є важливим з точки зору уяви про змістовне і предметне наповнення музейної експозиції в цілому і в тому числі в частині представлення в ній виробів із срібла.

Деякі відомості про групу срібних ритуальних виробів колекції Єврейського музею містять внутрішні документи Єврейської релігійної громади і кураторії музею, а також листування між різними кореспондентами, які були безпосередніми учасниками створення музею або приватними особами-дарувальниками. Наприклад, 27 березня 1938 р. був складений протокол в канцелярії Єврейської релігійної громади у справі синагогальних предметів, які тут зберігалися. В протоколі йдеться в основному про декілька синагогальних завіс – парохетів та інших виробів із тканини. Два парохети (один - із парчі, другий – з сукна синього кольору) мали написи з пришитих до тканини срібних літер та срібні декоративні елементи. Загальна кількість срібних літер складала 67 штук, 19 додаткових літер і їх частин, 6 золочених літер.¹⁴ Ймовірно, що один з цих парохетів згадується Л.Ліллем у путівнику Музея, про що йшла мова вище. Оскільки музей створювався при Єврейській релігійній громаді і всі предмети, що були у власності громади в першу чергу експонувалися в музеї, можна припустити, що вищезгадувані парохети із срібними декоративними виробами також були представлені в музейній колекції.

Крім того, з протоколів засідань правління Єврейської релігійної громади і кураторії музею та їх листування відомо, що у травні 1938 р. музей отримав шедрі подарунки від львівської родини Шен (Schön), зокрема була подарована срібна таця вагою 1000 гр. з мистецьки викарбованою сценою жертвоприношення Ісаака.¹⁵ У вересні того ж року А.Шен

подарував музею колекцію з 22 ритуальних синагогальних і домашніх предметів, які мали значну історичну і художню цінність, оскільки відповідно до їх навіть стислого опису в листі-подяці дарувальнику, вони були виготовлені в тому числі майстрами-ювелірами і різьбярями по дереву з Відня та Срусалиму. Серед подарованих А.Шеном предметів були срібні вироби, а саме срібна корона на сувій Тори, келих, бсамім, пряжка для пояса, указка для читання Тори, глечик та миска для ритуального омивання рук, футляри для зберігання тфїлїн. Крім того, в архівних документах вказана вага кожного срібного предмета.¹⁶

Більш опосередкованим джерелом інформації щодо характеристики колекції Єврейського музею може бути також «*Тymczasowy Katalog wystawy żydowskiego przemyslu artystycznego*».¹⁷ Один примірник каталогу зберігається в особовому фонді львівського колекціонера М.Гольдштейна в ЦДІА, м. Львів.¹⁸ Виставка єврейського художнього промислу була організована Товариством друзів Єврейського музею в березні 1933 р. у виставкових залах Міського музею художнього промислу м. Львова. Проведення масштабної виставки за рік до відкриття музею стало, за словами співавтора каталогу Л.Лїлле, новим імпульсом для активізації єврейської спільноти Східної Галичини нарешті реалізувати ідею єврейського музею.¹⁹ Оскільки на виставці були також представлені найцінніші предмети всіх основних засновників і донорів Єврейського музею, то ймовірно, що частина експонатів, в тому числі ритуальне срібло, пізніше входили до складу музейної колекції і експозиції.

Каталог дає уяву не лише про тематико-експозиційну структуру виставки (синагогальні ритуальні предмети; святкові ритуальні предмети; предмети домашнього побуту), а також містить характеристики експонованого матеріалу, що складався з 570 предметів. Хронологічно виставка охоплювала період з кінця XVII початку XX ст. Більшість експонатів були виготовлені на території тодішньої польської держави, тобто в тому числі й на українських етнічних землях. Зокрема, в каталозі зазначені окрім Львова такі центри єврейських промислів, як Броди, Доброміль, Баранівка, Коломия, Бердичів. Декілька десятків виробів із срібла були австрійського, німецького, моравського, російського і турецького походження. Очевидно, що каталог, в якому відсутні зображення експонованих предметів та їх матеріал і техніка виготовлення, не може бути для дослідника повноцінним джерелом. Однак вказаний в каталозі повний перелік експонатів виставки і їх деякі атрибутивні

характеристики (місце і час виготовлення предметів) дають уяву про обсяг цінних з мистецької та історичної точок зору єврейських старожитностей, які містилися в синагогах, колекціях єврейських інституцій та приватних осіб Східної Галичини і частина яких потенційно могла входити до колекції Єврейського музею.

Таким чином, матеріали Центрального державного історичного архіву м. Львова є важливим джерелом не лише до історії постання та діяльності Єврейського музею у Львові у другій половині 1930-х років, але й до історії комплектування і характеристики колекції музею в цілому і збірки ритуального срібла, зокрема. Архівні документи за обставин ліквідації Єврейського музею та неодноразових переміщень і розформування його збірки дають можливість реконструювати в загальних рисах обсяг, а також змістовно-тематичне і предметне наповнення колекції, зокрема ритуальних виробів із срібла. Комплекс архівних документів свідчить, що збірка ритуального срібла за кількісними і якісними параметрами займала одне з центральних місць в колекції Єврейського музею. Матеріали ЦДІА м. Львова можуть бути використані для здійснення атрибуції та верифікації описів ритуального срібла Єврейського музею, що сьогодні зберігаються в різних музейних закладах Львова.

Література

¹ Сусак В. Українська філія Ecole de Paris // Діалог культур: Україна у світовому контексті. Мистецтво і освіта. – Вип. – 3. – Львів. – 1998. – С. 522-528; Сусак В. Cherchez les femmes a l'Ecole de Paris //«І». Незалежний культурологічний часопис. – 2000. – № 17. – С. 94-105; Левкович Н.Я. Мистецька іудаїка Галичини в періодиці першої третини ХХ ст. //Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтва. – 2007. – Вип.9. – С.54-60; Глембоцька Г. Єврейське образотворче мистецтво в Галичині. Історія та еволюція //«І». Незалежний культурологічний часопис. – 2008. – № 51. – С. 94-105; Сусак В. Художники євреї из Восточной Галиции в парижской школе (1900-1939) //Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтва. – 2008. – Вип.9. – С.140-153; Школьна О.В. Типологія, художні особливості, стилістика єврейського ритуального фаянсу Любичі Королівської кінці ХІХ- початку ХХ століття // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтва. – 2009. – Вип.9. – С.138-157.

² Петрякова Ф.С. Еврейское музейное дело, индивидуальное коллекционирование на украинской этнической территории. Конец ХІХ – начало ХХ ст.: Обратный отсчет к будущему //Запорожский государственный университет. Запорожское городское отделение общества «Украина-Израиль». 5-е Запорожские чтения. Запорожье. – 2001. – С. 271 – 283; Максимиллиан Гольдштейн – известный деятель культуры Галиции первой половины ХХ столетия. Страницы био-

графіи. – М. – 1994. – 28 с. (репринт); Максимільян Гольдштейн. Сторінки біографії //«І». Незалежний культурологічний часопис. 2008; Левкович Н.Я. Збереження історико-культурної спадщини єврейської громади Галичини: становлення питання у першій третині ХХ ст. //Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтва. – 2007. – Вип.12. – С.86-95.

³ Treasures of Jewish Galicia: Judaica from the Museum of Ethnography and Crafts in Lvov, Ukraine / Ed. S.Harel-Hoshen; Beth Hatefutsoth, the N.Goldman Museum of the Jewish Diaspora. –Т.-А. – 1996. – 195 pp., ill.; Нерозгаданий ребус «Париж». Каталог виставки. Львів: Львівська галерея мистецтв. – 2000. – 57 с.; Образи зниклого світу. Євреї Східної Галичини (середина ХІХ ст. – перша третина ХХ ст.): Каталог виставки із збірок Львівської галереї мистецтв, Львівського історичного музею, Музею етнографії та художнього промислу, Музею історії релігії, приватних колекцій. – Львів. – 2003. – 108 с.; Schätze des jüdischen Galizien: Begleitheft zur Ausstellung des Museums für Ethnographie und Kunstgewerbe, Lviv, Ukraine // Schloßbergmuseum Chemnitz, Deutschland; Jahresausstellung. – 2005, 20.03.2005 bis 1.11.2005, Ethnographisches Museum Schloss Kittsee / [Texte und Red.: Thomas Schuler]. – Chemnitz: Schloßbergmuseum Chemnitz; Kittsee : Ethnograph. Museum Schloss Kittsee. – 2002. – 32 S.

⁴ Лілле Людвік (Ludwik Lille; 1897, Підволочиськ, нині: Хмельницька обл. – 1957, Париж) – графік, живописець, художній критик, один із засновників і хранитель Єврейського музею у Львові з 1934 р. по 1937 р., який займався пошуком, збиранням і вивченням єврейських старожитностей в Східній Галичині, зокрема виробів і пристроїв єврейських традиційних ремесел. В 1920-30-і рр. брав активну участь у мистецькому житті Львова, організовував виставки єврейського мистецтва. Автор двох музейних видань: «Tymczasowy Katalog wystawy żydowskiego przemysłu artystycznego». Lwów, 1933. 16 s.; «Muzeum Żydowskiej Gminy Wyznaniowej we Lwowie, ul. Bernsteina, 12».– Lwów: Drukarnia Artura Goldmana. – 1937. – 8 s.

⁵ Muzeum Żydowskiej Gminy Wyznaniowej we Lwowie, ul. Bernsteina, 12. – Lwów: Drukarnia Artura Goldmana 1937. – 8 s. Тираж видання нараховував 500 примірників, з яких 50 примірників були надруковані на крейдяному папері. Всі примірники були пронумеровані. В ЦДА, м. Львів зберігаються два примірники путівника: під № 54 у Ф.701. Оп.3. Д.2879; під №468 у Ф. 701. Оп.3. Д.2386. Л.31-35.

⁶ ЦДА, м. Львів. – Ф.701. Оп.3. Спр.2386. – Арк.31.

⁷ Дорнхельм Барух (Baruch Dornhelm; 1858, Львів – 1928, Відень) – ювелір, гравер, представник династії львівських ювелірів, значну кількість предметів виготовляв на замовлення заможних людей, його роботи користувалися популярністю також в європейських країнах.

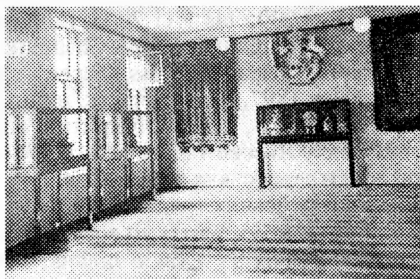
⁸ ЦДА, м. Львів. – Ф.701. Оп.3. Спр.2386. – Арк.32.

⁹ Рейхенштейн Марек (Marek Reichenstein; 1875-1932) – один з найбільш відомих колекціонерів єврейського мистецтва у Львові в першій половині ХХ ст., активний діяч Єврейської релігійної громади, м. Львова, доктор, меценат, член ряду єврейських громадських і культурних організацій, перший голова Товариства друзів Єврейського музею у Львові. Передана його родиною колекція єврейських старожитностей до Єврейського музею, в тому числі срібних виробів, була найбільшою за обсягом і цінною за художніми ознаками.

¹⁰ ЦДА, м. Львів. – Ф.701. Оп.3. Спр.2386. – Арк.35.

¹¹ ЦДА, м. Львів. – Там же. – Арк.5.

- 12 Там же.
- 13 Там же.
- 14 ЦДІА. м. Львів. - Ф. 701. Оп.3. Спр.2386. Арк.1 зв.
- 15 Лист правління Єврейської релігійної громади м. Львова до Адольфа Шена з подякою за дарунок Єврейському музею за № 1059/38 від 1 червня 1938 р. - ЦДІА, м. Львів.- Ф. 701. Оп.3. Спр.2386. Арк.19.
- 16 Окрім срібних предметів А.Шен подарував музею указку для читання Тори з оливкового дерева, 10 чарок з кольорового скла різних відтінків і орнаментів, срібна солонка, ярмулка, атари. Див.: ЦДІА. м. Львів. - Ф. 701. - Оп.3. - Спр.2386. - Арк.21, 23-24.
- 17 Tymczasowy Katalog wystawy żydowskiego przemysłu artystycznego. - Lwów, 1933. - 16 s.
- 18 ЦДІА, м.Львів - . Ф. 761. Оп.1. Спр.6. 13 арк.
- 19 Там же. - Арк.2.

Фрагмент експозиції Єврейського музею у Львові 17 травня 1934 р.
 Фото з Ілюстрованого додатку до г. «Chwila». - Львів, 27 травня 1934. - №5451.

Степаненко Н.О.

Братина та кубок з кокосового горіха у срібній оправі з колекції Дніпропетровського історичного музею

Починаючи з XVI століття, коли європейці активізують міжнародну, зокрема заморську, торгівлю, серед майстрів – різьбярів, граверів, ювелірів – зростає інтерес до нових, досі невідомих у Європі матеріалів, зокрема шкаралупи кокосового горіха. Виявилось, що вона добре піддається обробці, а відтак цей матеріал почав набувати популярності.

У XVII столітті кокосовий горіх оздоблювали різьбленням, оправляли у срібло та золото відомі європейські майстри. Не оминули його увагою також російські ремісники. Їхні вироби зберігалися у царських